

Lesbrief: De Wolf

De Wolf

Lesduur

Introductie + lesfilmpje: 30 minuten

Opdracht 1 - Zintuigen: 30 minuten

Opdracht 2 - Wolvenmenu: 45 minuten

Opdracht 3 - Wolvenleefgebied: 60 minuten

Kerdoelen

- **39** - De leerlingen leren met zorg om te gaan met het milieu.
- **40** - De leerlingen leren in de eigen omgeving veel voorkomende planten en dieren onderscheiden en benoemen en leren hoe ze functioneren in hun leefomgeving.
- **41** - De leerlingen leren over de bouw van planten, dieren en mensen en over de vorm en functie van hun onderdelen.

Leerdoelen

- De leerlingen leren een aantal bijzondere kenmerken van de wolf benoemen zoals over het uiterlijk, de zintuigen en de leefwijze;
- De leerlingen leren over het gedrag van de wolf zoals de lichaamstaal, communicatie via huilen en het leven in roedels;
- De leerlingen leren wat de functie van de wolf is in een gebied en wat de gevolgen zijn van zijn aanwezigheid (o.a. plek in de voedselpiramide, ecologische gevolgen);
- De leerlingen leren over waarom de wolf verdwenen is, zijn terugkeer en zijn imago.
- Wat doe je wel/niet als je een wolf tegenkomt?

Benodigdheden

Introductie

- Verhaal van Roodkapje
- Kennisfilmpje
- Bijlage 1: wolvengedragkaart (1x losgeknipt én 1x heel per leerling in de bus)

Opdracht 1 - Zintuigen

- Stoepkrijt, pionnen en/of afzetlint
- Bouillonblokjes Maggi

Opdracht 2 - Wolvenmenu

- Stoepkrijt
- Gymlintjes (1 kleur per roedel)
- Bijlage 2: wolvenmenu (1x geprint per roedel)
- Bijlage 3: wolvenmenu (per roedel 1x kaartjes losgeknipt)

Opdracht 3 - Wolvenleefgebied

- Vlog
- 10 wc-rollen of ijslollystokjes per groepje leerlingen
- Bijlage 4: dieren en mensen (2 pagina's, 1x geprint per groepje van 5 leerlingen)
- Kleurpotloden of stiften
- Wit A4-papier
- Lijm
- Schaar
- Camera/tablet/mobiel per groep

Vorbereiding

Bekijk van tevoren het kennisfilmpje en de vlog. Bedenk welke opdracht je wilt uitvoeren of bereid meerdere opdrachten voor. Lees de achtergrondinformatie. Verzamel de benodigde materialen. De opdrachten zijn afzonderlijk van elkaar uitvoerbaar en zijn geschikt voor groep 5 t/m 8. Vraag voorafgaand aan opdracht 3 of de leerlingen thuis wc-rollen willen verzamelen of koop ijslollystokjes.

De Wolf Introductie

30 minuten

Groep
5 t/m 8

Lesduur
30 min

Leerdoelen

- De leerlingen leren een aantal bijzondere kenmerken van de wolf benoemen zoals over het uiterlijk, de zintuigen en de leefwijze.
- De leerlingen leren over het gedrag van de wolf zoals de lichaamstaal, communicatie via huilen en het leven in roedels.
- De leerlingen leren wat de functie van de wolf is in een gebied en wat de gevolgen zijn van zijn aanwezigheid (o.a. plek in de voedselpiramide, ecologische gevolgen).
- De leerlingen leren over waarom de wolf verdwenen is, zijn terugkeer en zijn imago.
- De leerlingen weten wat ze moeten doen als ze een wolf tegenkomen.

Aan de slag

Introduceer het thema wolven door een klein stukje van Roodkapje voor te lezen. Bespreek dat iedereen dit verhaal vast wel kent, maar dat er veel misverstanden bestaan over wolven. Vraag de leerlingen wat zij denken dat er niet klopt aan het gedrag en de kenmerken van de wolf in het verhaal van Roodkapje. Wat weten ze nog meer over de wolf?

Kijk dan het kennisfilmpje met elkaar. Bespreek welke overeenkomsten en verschillen met het verhaal van Roodkapje nog niet genoemd zijn.

Benodigheden

- Verhaal van Roodkapje
- Kennisfilmpje
- Bijlage 1: wolvengedragkaart (1x losgeknipt)
- Bijlage 1: wolvengedragkaart (1x heel per leerling in de bus)

1. Wolvenbus

Leg uit dat wolven hun gevoel heel goed uitbeelden met hun houding en 'gezichtsuitdrukking'. Misschien hebben de leerlingen eerder wel eens de emotiebus gespeeld? Nu wordt het een wolvenbus! Zet een rijtje van 5 of 6 stoelen achter elkaar zodat ze een 'bus' vormen. De voorste leerling is de buschauffeur en de rest van de leerlingen zijn passagiers. Wanneer de bus stopt, stapt er een nieuwe passagier in. Die passagier pakt een kaartje van de stapel met wolvengedragkaartjes. De leerling die de bus in komt, beeldt het gedrag uit wat op zijn kaartje staat. Alle andere leerlingen in de bus moeten meedoen en hetzelfde gedrag vertonen. De leerlingen in de bus hebben allemaal een eigen gedragkaart om op te spieken. Ze hebben natuurlijk geen staart, laat ze hun hele lijf gebruiken om de emotie uit te beelden. De instappende passagier koopt een kaartje en gaat zitten. Laat ook een leerling weer uitstappen. Dan stapt er een andere leerling in met een ander gedragkaartje. Het spel begint weer opnieuw. Je kunt ervoor kiezen om 2 bussen te maken, zodat de leerlingen wat vlotter aan de beurt komen.

2. Bespreken

Bespreek de opdracht met de leerlingen na. Wat hebben ze geleerd over de wolf? Kunnen ze bijzondere kenmerken benoemen? Wat hebben ze geleerd over de lichaamstaal van de wolf? Wat betekent de komst van de wolf voor de natuur? En wat vinden mensen van de wolf?

Beleef de natuur!

Opdracht 1

Zintuigen

30 minuten

Groep
5 t/m 8

Leerdoelen

- De leerlingen leren een aantal bijzondere kenmerken van de wolf benoemen zoals over het uiterlijk, de zintuigen en de leefwijze.

Lesduur
30 min

Benodigheden

- Stoepkrijt, pionnen en/of afzetlint
- Bouillonblokje van Maggi

Aan de slag

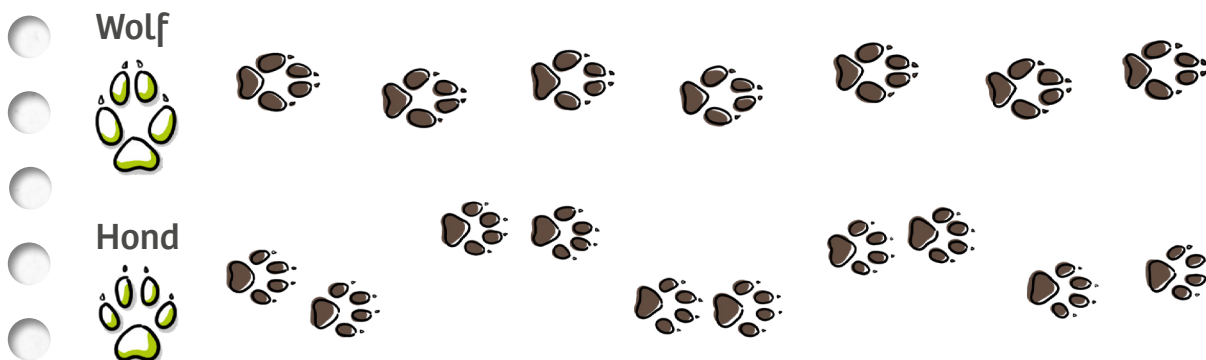
Zet op het schoolplein met stoepkrijt/pionnen/afzetlint een route uit van circa 15 meter. Zorg dat er afwisseling in de route zit; verschillende ondergronden, langs bomen, bladeren, bloemen en struiken. Teken de pootafdruk van een wolf bij de start. Verstop een bouillonblokje langs de route, dit heeft een vergelijkbare geur met die van een wild zwijn. Je kunt het stoepkrijt natuurlijk ook tijdens de les gebruiken om antwoorden van leerlingen op te schrijven.

De leerlingen kruipen in de huid van de wolf door zich op handen en voeten voort te bewegen. Op de hoogte van een wolf (60-80 cm) gaan ze de route lopen en ontdekken met hun zintuigen.

1. Bewegen

Laat de leerlingen de manier van lopen van een wolf ervaren. Leg uit dat tijdens het lopen de achterpoot van de wolf in de afdruk van de voorpoot gezet wordt in één rechte lijn (zie afbeelding). Als een wolf rent, rent hij op zijn tenen. Laat de leerlingen dit zelf proberen. Tijdens de jacht lopen wolven in een rechte lijn achter elkaar. Laat de leerlingen ook dit proberen door hun voetstappen in de voetstappen van hun voorganger te zetten.

- Hoe ervaren de leerlingen dit?
- Waarom zou een wolf zo lopen?

2. Ruiken & zien

Een wolf kan heel goed zien, juist 's nachts en hij kan een prooidier op 2 km afstand ruiken. Laat de leerlingen de route nog een keer op handen en voeten lopen. Vraag ze goed te ruiken en te kijken tijdens het afleggen van de route. Als ze de route gelopen hebben bespreek je samen na wat ze ervaren hebben.

- Wat hebben ze geroken?
- Wat hebben ze gezien?
- Wat viel op?

Weetje

Een bouillonblokje van Maggi heeft een vergelijkbare geur met die van een wild zwijn.

3. Horen

Leg de leerlingen uit dat een wolf een heel goed gehoor heeft. Het wrijven van twee vingers over elkaar kunnen ze op 10 meter afstand nog horen. Laat de leerlingen in tweetallen uitproberen hoe goed hun gehoor is. Eén leerling wrijft met de vingers, de ander luistert. Begin dichtbij het oor van de luisteraar en maak de afstand steeds groter door een stap uit elkaar te doen. Laat de leerlingen meten op hoeveel meter het geluid nog hoorbaar is. Draai de rollen om, of doe hetzelfde maar dan met praten.

- Op hoeveel meter kon je het wrijven nog horen?
- Wie kan beter horen, een wolf of een mens?

4. Bespreken

Bespreek met de leerlingen kort na wat de resultaten waren van deze 'proefjes': wat zijn belangrijke zintuigen van de wolf? En waarin verschillen die met de zintuigen van een mens? Laat de leerlingen eerst in tweetallen met elkaar overleggen. Vraag dan naar de antwoorden per groepje.

Opdracht 2

Wolvenmenu

45 minuten

Groep
5 t/m 8

Lesduur
45 min

Leerdoelen

- De leerlingen leren over het gedrag van de wolf zoals de lichaamstaal, communicatie via huilen en het leven in roedels.
- De leerlingen leren wat de functie van de wolf is in een gebied en wat de gevolgen zijn van zijn aanwezigheid (o.a. plek in de voedselpiramide, ecologische gevolgen).

Benodigheden

- Stoepkrijt
- Gymlintjes (1 kleur per roedel)
- Bijlage 2: wolvenmenu (per roedel 1x geprint)
- Bijlage 3: wolvenmenu (per roedel 1x kaartjes losgeknipt)

Aan de slag

Verdeel de leerlingen in roedels en prooidieren. In een roedel zitten ongeveer 6 wolven. Er zijn minimaal 2 roedels nodig. Er zijn per roedel minimaal 2 prooidieren. Het doel van dit spel is om als roedel een wolvenmenu bij elkaar te sprokkelen. Dit wolvenmenu staat op een speciale menukaart. De wolvenroedel die als eerste zijn wolvenmenu bij elkaar sprokkelt, wint.

Een rekenvoorbeeld:

in een klas van 24 leerlingen zijn er 3 roedels van 6 leerlingen en 6 prooien.

1. Territorium kiezen

Elke roedel krijgt eerst de tijd om een handig territorium te kiezen: een plek waar ze straks ook steeds naar terugkomen. Laat de leerlingen bespreken wat hun territorium wordt en met stoepkrijt een plek afbakenen van ongeveer 1,5 tot 3,5 m². Twee wolven blijven te allen tijde in het territorium om het tegen indringers te beschermen. Als er indringers zijn, kunnen ze die tikken. Zodra ze een andere wolf tikken, moet deze terug naar zijn eigen territorium.

2. De jacht

Dan kan het spel beginnen! Vier van de wolven uit de roedel trekken naar een gebied waar allerlei prooidieren leven. Ze werken minimaal in tweetallen samen om de prooi te vangen, bijvoorbeeld door deze te omcirkelen. Ze kunnen deze vangen door ze te tikken. Elk prooidier heeft een kaartje bij zich. Zodra de wolf een prooi gevangen (getikt) heeft, toont de prooi zijn/haar kaartje. Op dit kaartje kan een dier uit het wolvenmenu staan, zoals een ree, edelhert, wild zwijn, big, schaap of knaagdier. Zodra er een prooi gevangen is, brengt de wolf die de prooi gevangen heeft, het kaartje terug naar het territorium. Daar wachten immers twee hongerige wolven van de roedel. Eventueel kunnen er dan andere leerlingen achterblijven om op het territorium te passen. De leerling die een prooidier speelt haalt een nieuw kaartje bij de leerkracht. Zo gaat het spel door tot een roedel alle benodigde kaartjes verzameld heeft.

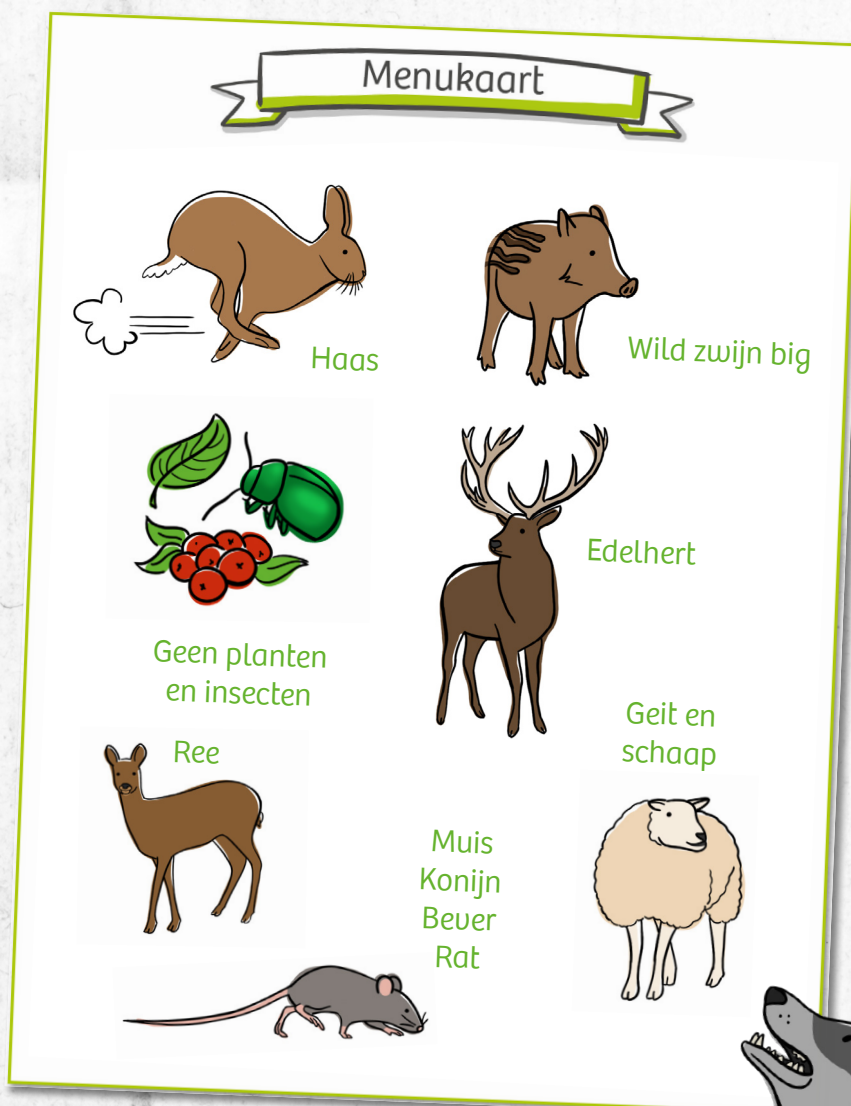
Het kan ook zijn dat de wolf een kaartje trekt waar iets op staat wat niet in het wolvenmenu zit, zoals insecten, bladeren, bessen of paddenstoelen. Ook dan keert de wolf met het kaartje terug naar de roedel. Uiteraard is het de bedoeling dat de roedel samenwerkt om een prooi zo snel mogelijk te vangen. Een roedel heeft gewonnen als deze minimaal alle dieren van je wolvenmenu heeft verzameld.

3. Bespreken

Bespreek de opdracht na met de leerlingen. Wat hebben ze geleerd over de eetgewoontes van de wolf? En welke rol heeft de wolf in de voedselpiramide?

Tip

Gaat het spel erg snel? Introduceer dan halverwege het spel een jager die wolven af mag tikken. De wolf krijgt dan een time-out. Als er een derde wolf aan de kant zit mag de eerste weer meedoen.

Wolvenleefgebied

Groep
5 t/m 8

Lesduur
60 min

Leerdoelen

- De leerlingen leren wat de functie van de wolf is in een gebied en wat de gevolgen zijn van zijn aanwezigheid (o.a. plek in de voedselpiramide, ecologische gevolgen) en al eerder genoemde maatschappelijke gevolgen.
- De leerlingen weten wat ze moeten doen als ze een wolf tegenkomen.

Benodigheden

- Vlog
- 10 wc-rollen of ijslollystokjes per groepje leerlingen
- Bijlage 4: dieren en mensen (1x geprint per groepje van 5 leerlingen)
- Kleurpotloden of stiften
- Wit A4-papier
- Lijm
- Schaar
- Camera/tablet/telefoon per groepje

Aan de slag

Vraag aan de leerlingen welke gevolgen de komst van de wolf heeft voor een natuurgebied en de mensen die daaromheen wonen. Leg dan aan de leerlingen uit dat zij 2 foto's gaan maken:

- Een foto van een natuurgebied zonder wolf.
- Een foto van een natuurgebied met een wolf.

Met behulp van een locatie buiten (bijv. zandbak, bosje), natuurlijke materialen en geknutselde wolven en andere dieren beelden ze deze situatie uit. Verdeel de leerlingen in groepjes van 5 leerlingen. De opdracht verloopt in 4 stappen.

Bekijk eerst samen de vlog, hierin wordt de opdracht uitgelegd.

1. Dieren

Laat de groepjes leerlingen eerst verschillende dieren knutselen voor hun foto's. Ze kunnen de dieren van bijlage 4 inkleuren, uitknippen en op ijslollystokjes plakken óf van een wc-rol een ring van 2cm knippen en deze doormidden knippen, zodat er een halve cirkel ontstaat. Op deze halve cirkel plak je de afbeelding van een dier. Voor mensen kun je een rechtopstaande wc-rol gebruiken. Laat ze alvast overleggen hoeveel wolven, reeën, schapen en mensen ze op elke foto willen plaatsen. Zijn er nog andere dieren die ze zelf willen maken? Voor dit onderdeel krijgen de leerlingen 15 minuten de tijd.

2. Locatie

Laat de groepjes leerlingen eerst buiten een gebied uitkiezen voor hun foto. Dit hoeft geen groot gebied te zijn, want de dieren die ze gemaakt hebben zijn op schaal. Laat de leerlingen er rekening mee

houden dat het wel een gebied is waar wolven graag leven. Er moet dus voedsel zijn, een schuilplek en een mogelijkheid om jongen op te voeden. De leerlingen mogen kleine aanpassingen doen aan hun gebied, zoals het toevoegen van water of struiken (in de vorm van takjes en blaadjes). Ze krijgen 10 minuten de tijd voor dit onderdeel.

3. Foto

Nu mogen de groepjes leerlingen de dieren in het gebied plaatsen om de 2 situaties uit te beelden: met en zonder wolven. Vraag hen naar de verschillen op de twee foto's en waarom die er zijn. Denk aan de hoeveelheid dieren van elke soort, maar ook aan de begroeiing van het gebied. Ze krijgen 10 minuten de tijd voor dit onderdeel.

4. Nabespreken

Laat elk groepje hun foto's afdrukken en bespreek de resultaten na. Wat zijn de grote verschillen tussen de 2 foto's? Op de foto zonder wolven staan meer dieren en is het minder groen (bos, planten, e.d.) dan op de foto met wolven. Wat vinden de leerlingen ervan dat de wolf weer in Nederland voorkomt? Zijn ze anders naar de wolf gaan kijken nu ze meer weten over de wolf? Waarom wel of niet?

Tip: Je kunt de leerlingen ook natuurlijke materialen laten gebruiken voor het maken van de dieren.

Excursies en activiteiten

- Breng met jouw klas een bezoekje aan een expositie over de wolf. Dit kan bij bezoekerscentrum Nunspeet-Veluwe.
Kijk voor meer informatie op: www.bezoekerscentrumnunspeet.nl/bezoekerscentrum
- Bezoek met jouw klas de schaapskooi en het bezoekerscentrum in Ermelo van Stichting Schapedrift Ermelo. Leer meer over de schapen, de begrazing van heide en het werk van een herder. Bij de schaapskooi zijn wolfwerende rastérs aangebracht om de schapen te beschermen.
Kijk voor meer informatie op: schapedrift.nl/bezoekerscentrum

Bronnen

- [Wolven in Nederland](#)
- [Natuurmonumenten](#)
- [Staatsbosbeheer](#)
- [De Monitor](#)
- [Almo Nature](#)
- [Welkom Wolf](#)
- [Natuurpunt](#)
- [Provincie Gelderland](#)

Achtergrondinformatie

Bij de introductie

Geschiedenis

De wolf is ongeveer 150 jaar niet aanwezig geweest in Nederland. Voor die tijd kwamen er in Europa wolven voor. Waar er eerst respect was voor de wolf en hun manier van jagen, werd het dier steeds vaker als bedreiging gezien, bijvoorbeeld voor vee. Daarom werd er op wolven gejaagd. Er kwamen steeds meer mensen die steeds meer ruimte nodig hadden, het aantal wilde prooidieren nam daardoor af en het aantal gehouden dieren nam juist toe. Voor de wolf was er geen plek meer in Nederland. Zo verdween de wolf uit Nederland en omliggende landen. Vanaf 1982 werd door alle Europese landen besloten dat planten en dieren beschermd moeten worden, zo ook de wolf. In de jaren erna herstelden de aantallen wolven zich en breidde het verspreidingsgebied uit.

Actueel

In maart 2015 werd voor het eerst in 150 jaar weer een wolf gespot in Nederland. Het dier liep een aantal dagen door het noorden van Nederland. In de jaren daarna volgden meer waarnemingen. Sinds 2018 leven er wolven op de Veluwe en in 2019 zijn daar 5 welpen geboren. Inmiddels leven er in Nederland 11 wolvenroedels. Op www.wolveninnederland.nl vind je een overzicht van actuele waarnemingen.

Imago

De meningen over de terugkeer van de wolf lopen nogal uiteen. Sommige mensen vinden het heel natuurlijk dat er weer grote roofdieren in Nederland zijn. Anderen vinden dat we ons moeten beschermen tegen de wolf. Van oudsher heeft de wolf een slecht imago. In verhalen en vertellingen, zoals Roodkapje, is de wolf vaak de boosdoener. Leerlingen kunnen bang zijn voor de wolf, vanwege al die enge verhalen. Belangrijk om te weten is, dat een wolf van nature schuw is. Deze laat zich niet zomaar aan mensen zien. De wolf heeft zo'n goede neus en oren dat hij meestal al weg voordat jij hem gezien hebt. De kans dat je een wolf tegenkomt is dus niet groot. Als je er eentje tegenkomt, kun je het beste zoveel mogelijk afstand houden. Blijf op wandelpaden en voer of lok geen wilde dieren zoals een wolf. Ga er dus niet naartoe. Komt de wolf toch te dichtbij, ren dan niet weg maar maak je groot. Je kunt ook wat herrie maken om het dier af te schrikken. Loop desnoods rustig achteruit zodat er meer afstand ontstaat.

Kenmerken

Hoe kun je een wolf herkennen? Het dier is een voorvader van alle hondenrassen maar heeft een aantal specifieke uiterlijke kenmerken.

Een wolf heeft een hoogte van 60-80 cm en weegt ongeveer 35 tot 45 kilo. Dat is net zo zwaar als het gezonde gewicht van een 10- tot 12-jarige. De vacht heeft een goede schutkleur en kan lichtgrijs, wit, bruin, rossig of zwart zijn en gaat geleidelijk over in een grijzige bovenkant met een donker zadel. De wolf heeft een brede krachtige kop, wit rondom zijn bek, en spitse rechtopstaande oren met een wollige binnenkant. Het dier heeft een rechte rug, de staart is dik behaard en hangt naar beneden. De wolf heeft lange, stevige poten en een grote pootafdruk (7-10 cm lang). De wolf kan een snelheid van 50 km per uur halen, terwijl hij op zijn tenen rent. In 1 nacht kan een wolf wel 60 km afleggen, en hij kan 13 kilometer zwemmen. Een wolf kan 15 tot 20 jaar oud worden, in het wild meestal 10.

Communicatie lichaamstaal

Vaak denken mensen dat wolven naar de maan huilen, dat is niet zo! Ze huilen naar elkaar. Hierbij doen ze hun bek omhoog zodat het geluid dan ver weg te horen is. Het is een manier om het territorium af te bakenen maar ook om op te roepen voor de jacht en elkaar te vinden omdat wolven niet altijd in een groep rondlopen, of gewoon omdat het de groep bindt. Aan de lichaamshouding van een wolf kun je veel aflezen, zoals emotie en gedrag. Zie bijlage 1 (wolvengedragkaart).

Ondergeschikte wolven begroeten andere wolven door onderwerping, ze hebben hun staart tussen hun achterpoten en wenden hun ogen af. Ze hebben een lage houding met de oren naar achteren en laten een zacht gejack horen. Wolven laten hun tanden zien en grommen als ze boos of bang zijn.

Bij opdracht 1: Zintuigen

Zintuigen

Een wolf kan erg goed ruiken, horen en zien. Hij ruikt andere wolven op wel 300 meter afstand en een prooidier op wel 2 km afstand. De wolf kan hogere tonen horen dan een mens en hoort op wel 9 km een andere wolf. Wolven zijn vooral 's nachts actief en in het donker kan hij dan ook goed zien, ook kan hij goed opzij kijken en heeft een zichthoek van 250 graden (mens: 180).

Bij opdracht 2: Wolvenmenu

Wolvenmenu

Een wolf eet 3 tot 4 kilo vlees, merg en ingewanden per dag. Maar hij kan ook in een keer 8 kilo vlees eten (45 hamburgers) en eet daarna soms 2 weken niets. Ze eten veel vlees, vooral: reeën, edelherten, biggen van een wild zwijn, en soms muizen, konijnen, hazen, of bevers. Hoewel wolven de voorkeur geven aan een natuurlijke prooi worden gemakkelijk bereikbare schapen en geiten en soms ook andere weidedieren ook door wolven gepakt. Een roedel wolven gaat in zijn leefgebied altijd voor maximale buit tegen minimaal risico en minimale inspanning. Oude, zieke en zwakke dieren vallen daarom eerder ten prooi aan wolven dan gezonde volwassen dieren. Daarnaast eten wolven veel jonge, onervaren dieren. Hiermee zetten ze een rem op de groei van de populatie prooidieren.

Poep

De keutels van wolven bevatten erg veel kalk, botresten en haren van prooidieren. Ze hebben een klein draai aan het uiteinde, is 2,5 – 4 cm dik en minimaal 20 cm lang. Omdat wolven hun keutels gebruiken om hun territorium te markeren laten ze deze vaak achter op kruispunten van wegen, midden op paden, kleine heuveltjes of andere opvallende plekken.

Bij opdracht 3: Wolven leefgebied

Roedels

Wolven zijn sociale dieren en leven en jagen in roedels, een wolvenfamilie. Een roedel in Nederland bestaat uit 2 tot 10 dieren, een ouderpaar, hun welpen en de jongen van het vorige jaar. Buiten de roedel leven rondzwervende jongvolwassen wolven. In het tweede levensjaar verlaten ze de geboorteroedel en gaan op zoek naar een plek om een eigen territorium te stichten. Ieder lid van de roedel weet zijn plaats in de hiërarchie. De positie in de roedel bepaalt wat zijn of haar rol is in elke groepsactiviteit, maar ook waar en wanneer het dier slaapt, eet, jaagt of vlucht. Als nest graven wolven een hol of gebruiken ze een oud vossenhol of dassenburcht. Maar ook een kleine ruimte tussen rotsen of onder een omgevallen boom kan dienstdoen als nest.

Leefgebied

Wolven komen voor in Noord-Amerika, Azië, en Europa. De territoriumgrootte en wolvendichtheid varieert afhankelijk van de beschikbaarheid van prooidieren. In Midden-Europa is het leefgebied 150 tot 350 vierkante kilometer groot. Bij gebieden in Nederland waar de wolf graag leeft moet je denken aan een afwisselend landschap, een mix van akkers, weilanden, bossen, natuurgebied. Met voldoende rust en voedsel in de buurt. Uit onderzoek is gebleken dat in Nederland ruimte is voor meerdere roedels wolven. Er lijkt vooral in het midden en oosten van Nederland ruimte te zijn en daarnaast ook in Brabant, Utrecht, Drenthe Overijssel en Limburg en dan met name langs de grens met België en Duitsland. Er zijn wolven in de provincies Gelderland, Drenthe, Brabant, Utrecht, Overijssel en Limburg, Friesland?, Groningen?

Elke vierkante kilometer ruimte in Nederland wordt gebruikt. Ook door de natuur, maar daar willen mensen ook wonen, recreëren en sporten. Daardoor kunnen wolven en mensen elkaar vaker tegenkomen.

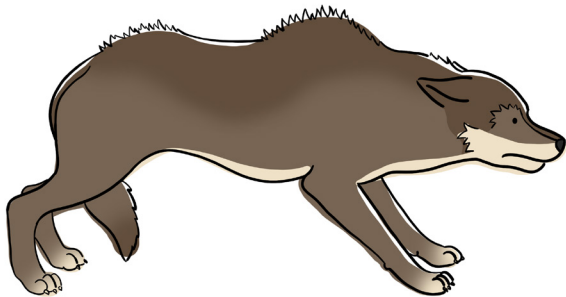
Ecologische gevolgen

De terugkomst van de wolf brengt ook een verandering in de natuur met zich mee. De wolf houdt andere dierpopulaties gezond en sterk door op de oude, jonge of verzwakte dieren te jagen. Door deze makkelijke prooien te kiezen zorgt de wolf voor natuurlijke selectie. Daarnaast verplaatsen herten en reeën zich vaker om aan de wolf te ontkomen. Hierdoor kan de afgegraasde natuur zich weer herstellen en krijgen bijvoorbeeld jonge boompjes de kans om te groeien. En hier hebben allerlei diersoorten weer voordeel van, denk aan vogels, insecten, kraagdieren. Als laatste zijn ook aaseters blij met de komst van de wolf. Aaseters eten van achtergelaten prooien. De wolf eet namelijk niet alles van zijn prooien op en laat kop, poten en het verteringssysteem achter. Hier maken aaseters, zoals raven en vossen graag gebruik van.

Bijlage 1

Woluengedragkaart

Bang: Ik klem mijn staart tussen mijn poten. Ik leg mijn oren in mijn nek en buig mijn poten om mijzelf zo klein mogelijk te maken.

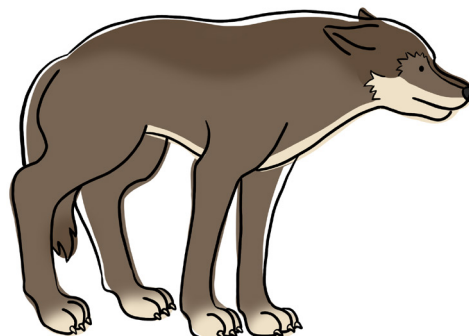
Klaar om aan te vallen: Mijn staart houd ik loodrecht en mijn oren staan naar voren gericht.

Indruk maken: Ik houd mijn staart in de lucht en zet mijn rugharen overeind: zo lijk ik groter dan ik eigenlijk ben.

Ontspannen: Mijn staart hangt naar beneden en ik heb mijn oren naar voren gericht.

Onderdanig: Ik laat mijn staart niet zien. Hoe onzekerder en onderdaniger ik ben, hoe meer ik mijn staart verberg.

Menukaart

Haas

Wild zwijn big

Geen planten
en insecten

Edelhert

Ree

Geit en
schaap

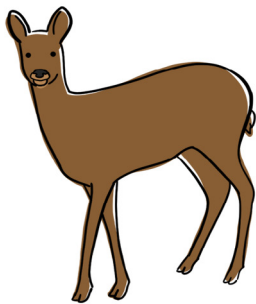
Muis
Konijn
Bever
Rat

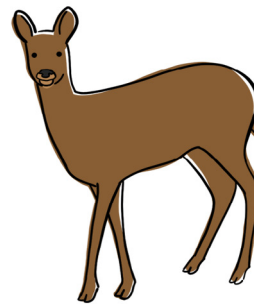
Bijlage 3

Wolvenmenu

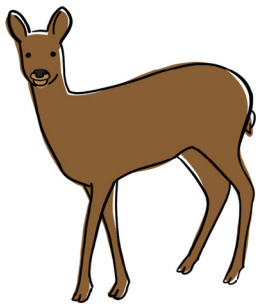
Knip de kaartjes los van elkaar.

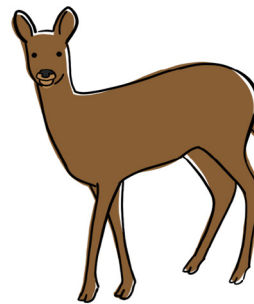
ree

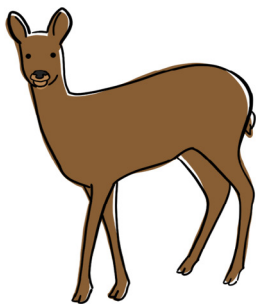
ree

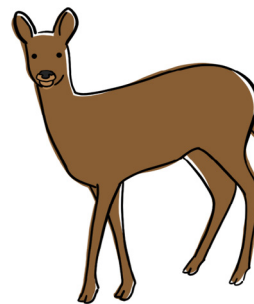
ree

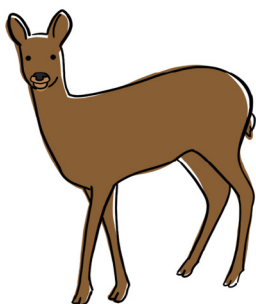
ree

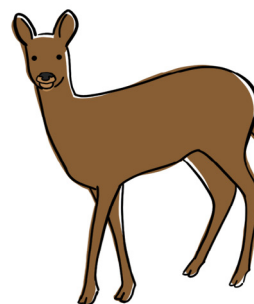
ree

ree

ree

ree

edelhert

edelhert

edelhert

edelhert

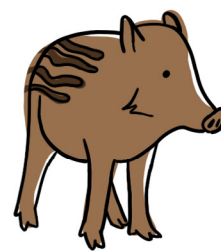
edelhert

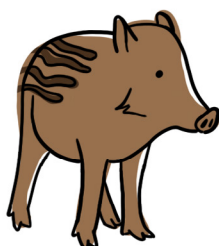
edelhert

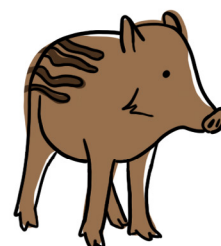
edelhert

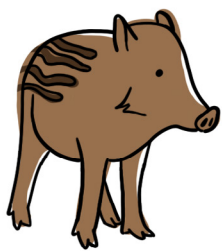
wilde zwijn big

wilde zwijn big

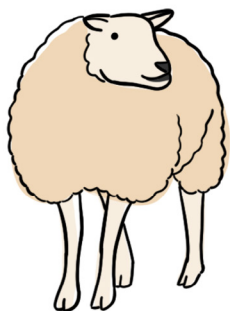
wilde zwijn big

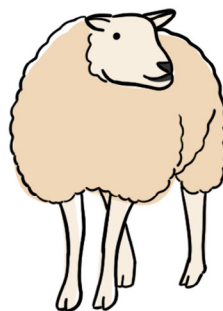
wilde zwijn big

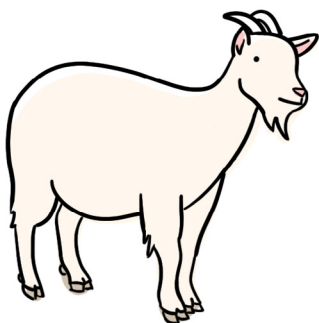
wilde zwijn big

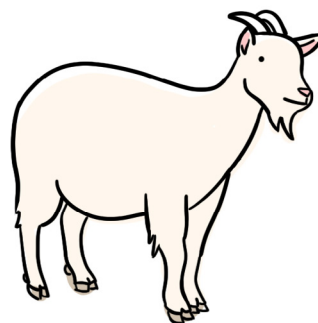
schaap

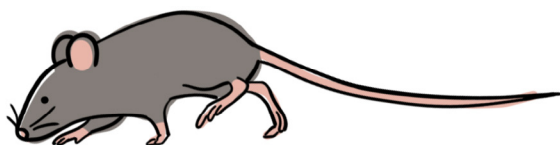
schaap

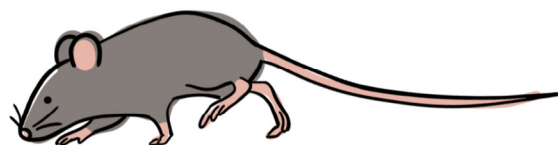
geit

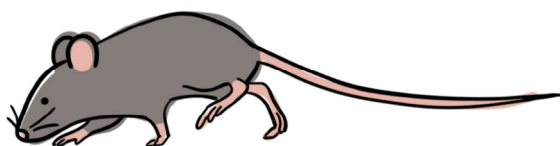
geit

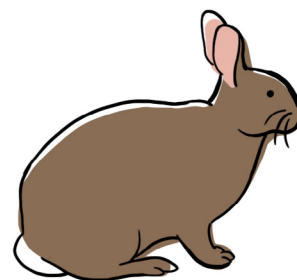
muis

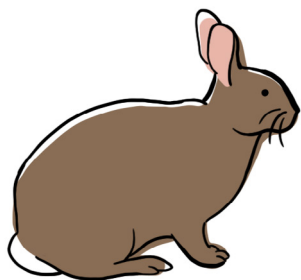
muis

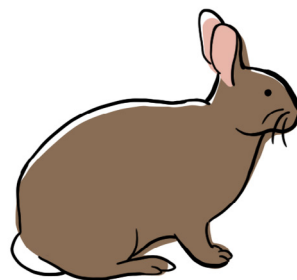
muis

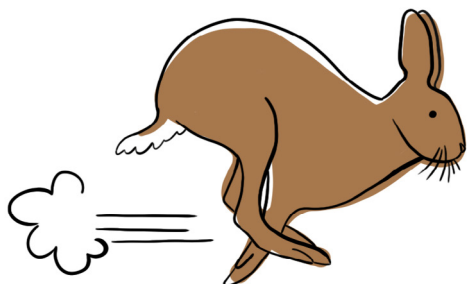
konijn

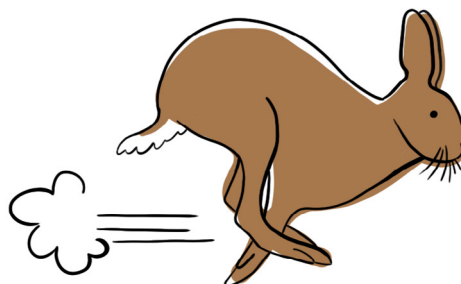
konijn

konijn

haas

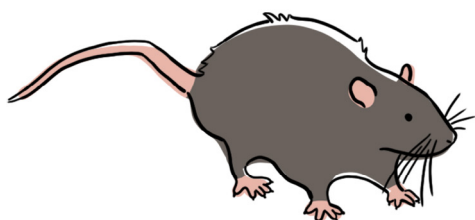
haas

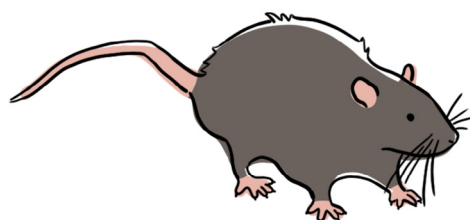
bever

bever

rat

rat

planten en insecten

planten en insecten

planten en insecten

planten en insecten

0% planten en insecten

planten en insecten

planten en insecten

planten en insecten

planten en insecten

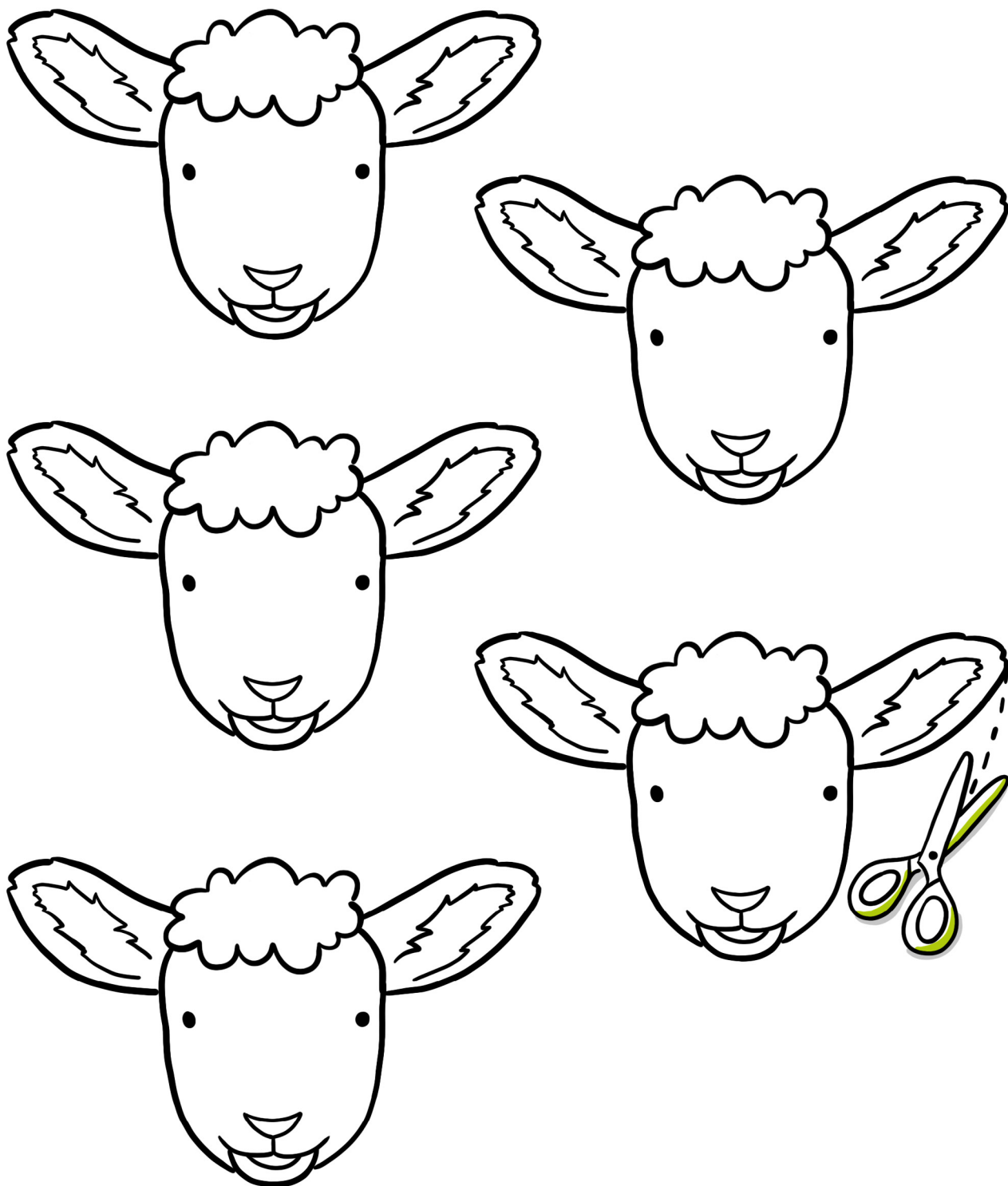

planten en insecten

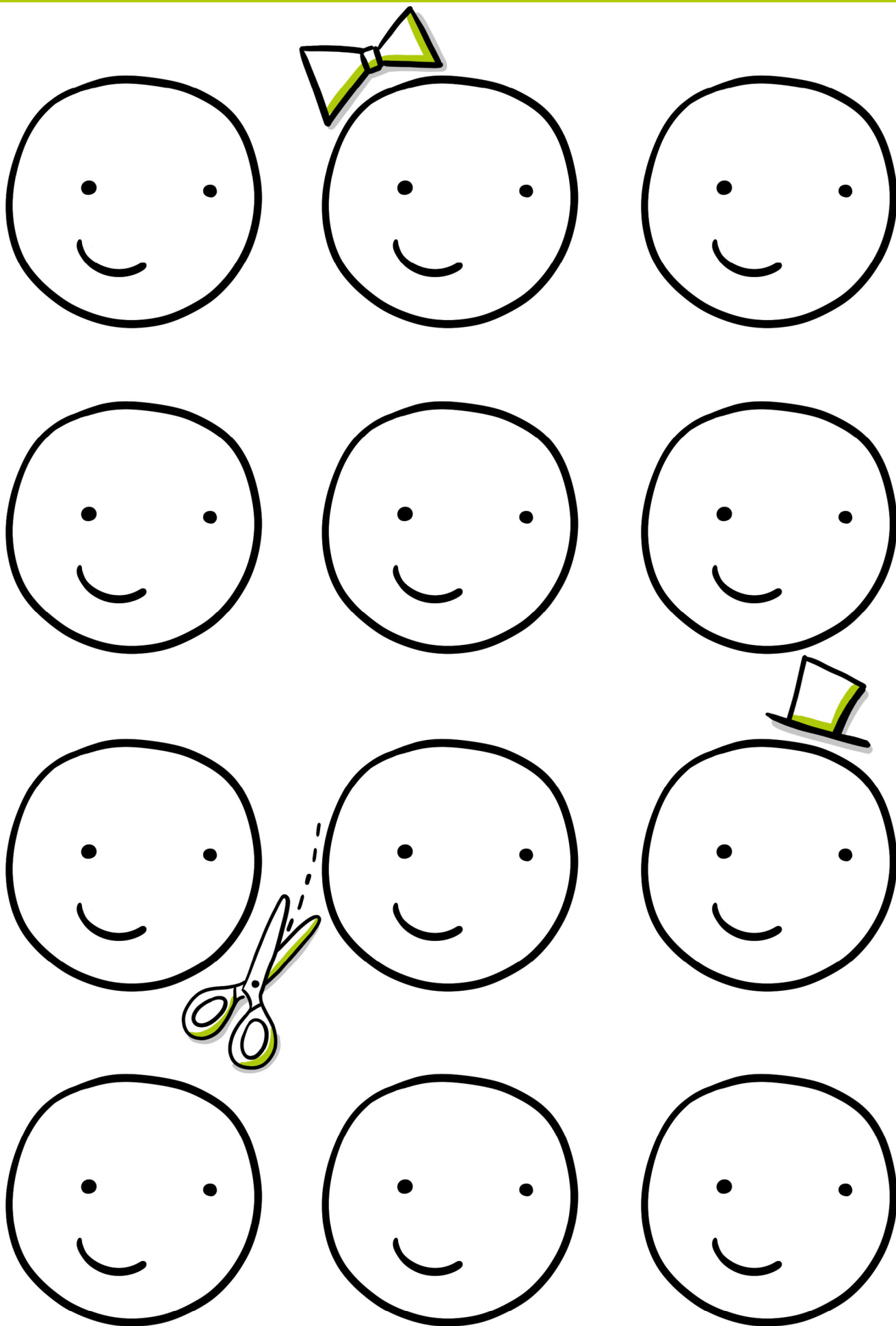
Bijlage 4

Dieren en mensen

Knip de schapen, herten, wolven en mensen uit en kleur ze in. Plak ze vervolgens op een ijslollystokje of wc-rol.

Dit is een uitgave van IVN Gelderland in opdracht van en in samenwerking met de Provincie Gelderland.

Met dank aan: Staatsbosbeheer, Bezoekerscentrum Nunspeet-Veluwe, IVN Best en IVN Ede.

© 2021

IVN Gelderland
Oude Kraan 72
6811 LL Arnhem

☎ 026 351 2927
✉ gelderland@ivn.nl
🌐 www.ivn.nl/gelderland

